

Magyar nyelvű összefoglaló

A disszertációmban a magyar igekötők állományát és az igekötős szerkezeteket vizsgálom korpuszvezérelt módszerrel. Fő kutatási kérdéseim a következők: (1) Mely lexikai elemeket soroljuk az igekötők közé, és mi alapján végezzük a besorolást? (2) Milyen mintázattípusokat mutatnak az igekötős szerkezetek, mikor és mennyire távolodhat el az igekötő az igétől, igenévtől, igei származéktól? (3) Hogyan írhatjuk le az igekötők produktív kapcsolódási mintáit, és ez alapján milyen megállapítások tehetők az igekötők szemantikájáról?

Az első kérdést illetően abból indulok ki, hogy az igekötők és egyéb, pusztán névszói igemódosítók között nem húzható éles határ, ezért olyan modellre van szükség, amely ezt az átmenetiséget képes megragadni. Feltételezem, hogy a prototípus-elmélet megfelel erre a célra. Ennek keretében olyan automatikusan mérhető, morfológiai és gyakorisági jegyeket veszek sorra, amelyek segíthetnek körülhatárolni az igekötők csoportját. A jegyek értékét korpuszméréssel határozom meg 235 igekötőjelölt esetében. A jegypárok közötti korrelációkat, valamint egyes szakirodalmak kritériumrendszerét tekintetbe véve egy kontinuumon helyezem el a vizsgált lexikai elemeket, majd ezt leegyszerűsítve négy csoportot nevezek meg: a prototipikus, a centrális, a félperiférikus és a periférikus igekötőket.

A második kérdés kapcsán először szinkrón korpuszvizsgálatot végzek, amelynek hangsúlyos része a finit igei szerkezetek feltérképezése. Kimutatom, hogy a hátravetett igekötők igétől való távolságát befolyásolhatják fonológiai tényezők és a szöveg szerkesztettsége is. Az igekötők disztribúcióját igenevek, igei származékok esetében is vizsgálom, és ennek során bemutatok néhány ritkán tárgyalt szerkezetet (pl. *szétválni szét lehet, a „be nem indulós Trabant”*). Ezután egy diákron vizsgálatban mérem ki a prototipikus igekötők mondatbeli helyét az ómagyar kortól napjainkig terjedő szöveganyagon. Így láthatóvá válik a fókuszált összetevőt tartalmazó mondatok arányának növekedése, valamint a fordított szórendű tagadás térnyerése a megszakítottal szemben.

A harmadik kérdés megválaszolására olyan módszert dolgozok ki, amely ‘igekötő – képző – vonzatkeret’ hármassok (pl. *el-X-elődik valami, tönkre-X-el valamit*) korpuszvezérelt vizsgálatán alapszik. Ismertetem az igealkotás három leggyakoribb módját: a névszói és az igei bemenetű igeképzést, valamint a hangzásséma-alapú igealkotást. Ezután bemutatom a PREVCONS adatbázist, amely 21 038 igekötős igei hapaxot tartalmaz, és a fentebb említett hármassok kereshetőségével lehetővé teszi a produktív kapcsolódási minták feltárását. Végül egy olyan kísérletemet mutatom be, amelynek célja az igekötők jelentéseinek és a jelentések közti viszonyoknak a hálózatszerű ábrázolása a PREVCONS alapján, egy ontológia formájában.

A disszertáció végén visszatérek a kiinduló feltevésemmhez, miszerint az igekötőnek nevezett szóosztály a prototípus-elmélet segítségével jól megragadható. Megvizsgálom, hogy a főként morfológiai és gyakorisági jegyek alapján felállított igekötő-kontinuum nem változik-e meg lényegesen akkor, ha disztribúciós és szemantikai jegyeket is figyelembe veszünk. A konklúzió az, hogy a skála két végpontja csak minimálisan változik, de a köztes mezőben jelentős eltérések mutatkoznak. Az eredeti megközelítésben tapasztalt bizonytalanság elvezet egy új szemlélethez, amely Kálmán László opponensi véleményéből indul ki, és a lényege az, hogy az egyes lexikai elemekről áthelyezi a fókusz az azokat tartalmazó szerkezetekre. A koncepción túl egy fontos hozadéka ennek a kutatási iránynak a nyílt hozzáférésű PREVDISTRO adatbázis, amely 49 igekötős szerkezet típus 41,5 millió korpuszbeli előfordulását tartalmazza.